

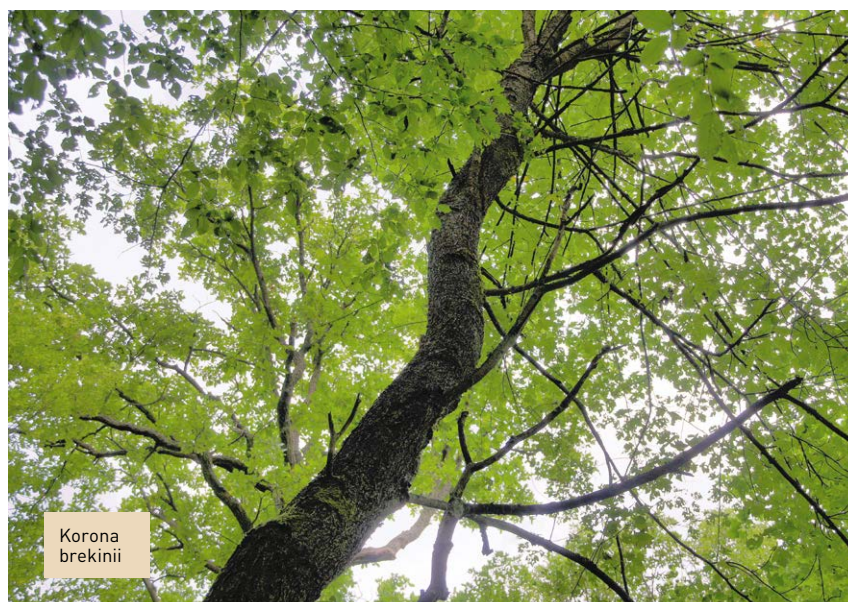
Ta niezwykła brekinia

Wyniki najnowszych badań genetycznych przeprowadzonych na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy potwierdzają: jarząb brekinia to nie jarząb. To... brekinia.

BREKINIA JEST DRZEWEM NALEŻĄCYM DO RODZINY ROSACEAE (RÓŻOWATE). Jej drewno ma duże walory użytkowe i w krajach, w których występuje liczniej (Europa Południowo-Zachodnia), jest pozyskiwane w celach przemysłowych. W polskich lasach brekinia – nazywana również brzękiem – występuje dość rzadko, głównie w południowo-zachodniej części kraju. Na terenie Polski przebiega północno-wschodnia granica zasięgu tego gatunku. Brekinia nigdy nie tworzy jednogatunkowych drzewostanów, a liczebność jej populacji zazwyczaj ogranicza się do kilkunastu osobników (rzadko przekracza liczbę stu osobników). Traktowana jest jednak jako cenny gatunek domieszkowy, zwiększający różnorodność biologiczną. W naszym kraju podlega ochronie gatunkowej, a stanowiska brzęka chronione są w 26 rezerwach przyrody i dwóch parkach narodowych: Drawieńskim i Wielkopolskim.

PIONIERKA POTRZEBUJE POMOCY

Brzęk w Polsce ma obecnie jedynie charakter biocenotyczny. Jednak jego potencjał w dobie ocieplającego się klimatu – jego możliwości przyrostowe i cenne drewno – jest znaczny. To gatunek pionierski, światłolubny, szybko rosnący, rozmnażający się głównie generatywnie, ale również wegetatywnie – poprzez odrosty korzeniowe (Jankowska-Wróblewska 2017). Brekinia nie bez powodu nazywana jest wędrownym gatunkiem drzewa: rekolonizuje otwarte przestrzenie powstałe w sposób naturalny w zwartych drzewostanach liściastych lub też w wyniku zrębowej gospodarki, ostatnio rzadziej stosowanej w Europie. Jednak przyjęty w ostatnich

Korona brekinii

JAROSŁAW BURCZYK

dziesięcioleciach model prowadzenia gospodarki leśnej, preferujący prowadzenie rębni złożonych na żywnych siedliskach, a tym samym długotrwałego utrzymywania w drzewostanie wysokiego wskaźnika zadrzewienia i zwarcia, nie sprzyja procesom rozmnażania brekinii. Dzisiaj liczebność tego gatunku w Polsce (osobniki dorosłe o pierśnicy powyżej 7 cm) szacuje się na ok. 4,5 tys. drzew (Kozioł 2020).

Obecnie do największych zagrożeń dla istniejących populacji brekinii w Europie i w Polsce zaliczyć należy fragmentację siedlisk, małą liczebność populacji, izolację przestrzenną stanowisk, brak odpowiednich zabiegów hodowlanych umożliwiających skuteczny przepływ genów między populacjami, a także szkody powodowane przez zwierzynę płową. Dlatego od kilkunastu lat Lasy Państwowe prowadzą aktywne działania zmierzające do zwiększenia udziału brekinii w polskich lasach oraz ochrony zasobów genowych *ex situ* tego gatunku. Do chwili obecnej w ramach nieformalnego programu restytucji gatunku wprowadzono do środowiska naturalnego blisko 300 tys. sadzonek, najwięcej w nadleśnictwach regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu i Pile.

ODKRYTA NA NOWO

Przez wiele lat używaliśmy dla opisywanego gatunku nazwy „jarząb brekinia” (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz), zaliczając go tym samym do grona rodzimych jarzębów. Wszyscy się do tego

przyzwyczailiśmy. Jednak czy słusznie? Rzeczywiście, używając dotychczasowego nazewnictwa, jarząb brekinia wraz z niektórymi innymi gatunkami jarzębów, takimi jak jarząb mączny [znany wcześniej pod nazwą *Sorbus aria* (L.) Crantz, a obecnie klasyfikowany jako *Aria edulis* (Willd.) M. Roem.] oraz jarząb nieszyplukowy [znany dotychczas pod nazwą *Sorbus chamaemespilus* (L.) Crantz, a obecnie *Chamaemespilus alpina* (Mill.) K. R. Robertson & J. B. Phipps] przez wiele lat zaliczane były do rodzaju jarząb w szerokim ujęciu (*Sorbus sensu lato*). Jednak w roku 1991 amerykańsko-kanadyjski zespół naukowców (Kenneth R. Robertson, James B. Phipps, Joseph R. Rohrer i Paul G. Smith), porządkując systematykę rodzaju *Sorbus*, zaproponował zmianę nazewnictwa. Naukowcy przyporządkowali brekinię do innego rodzaju i nadali mu nazwę: *Torminalis clusii* (Roem.). Ponad dwie dekady później, w roku 2017 badacze z Fińskiego Muzeum Historii Naturalnej Alexander N. Sennikov i Arto Kurtto doprecyzowali nazwę gatunkową: *Torminalis glaberrima* (Gand.). Jest ona obecnie traktowana jako zaakceptowana nazwa gatunku i widnieje w ogólnosiwiatowych bazach danych, takich jak Catalogue of Life (Ruggiero i in. 2015) czy Plants of the World (Kew Royal Botanic Gardens).

GRUSZKI CZY JABŁKA

Intensywne badania naukowe nad brekinią prowadzono także w kilku polskich ośrodkach naukowych, m.in. na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu (zespół prof. Leszka Bednorza) oraz na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego (UKW) w Bydgoszczy (zespół prof. Jarosława Burczyka). Dały one interesujące wyniki.

Badania genetyczne umożliwiają zwerifikowanie pozycji taksonomicznej wielu gatunków roślin i zwierząt. Szczególnie pomocne są tu badania oparte na analizie genomowej. Genom chloroplastowy brekinii został opracowany i opublikowany przez zespół Katedry Genetyki UKW jeszcze w 2017 r. (Ulaszewski i in. 2017). Był to wówczas jeden z pierwszych genomów chloroplastowych, obok pospolitych rodzajów, takich jak jabłoń (*Malus*) i grusza (*Pyrus*), opracowany dla plemienia *Maleae* (jabłkowe). Już wówczas wskazano – na podstawie genomu chloroplastowego – że brekinii bliżej do jabłoni niż gruszy.

W ostatnim czasie zespół naukowców z Katedry Genetyki UKW (Ulaszewski

i in. 2021), wykorzystując informacje o sekwencjach DNA kompletnych genomów chloroplastowych, przeprowadził szczegółowe badania dotyczące relacji filogenetycznych gatunków należących do plemienia *Maleae* (jabłkowe, rodzina *Rosaceae* – różowate). Do plemienia jabłkowych zalicza się m.in. takie rodzaje, jak: jabłoń, grusza, głóg, aronia, pigwa i właśnie jarząb. W ramach wspomnianych badań po raz pierwszy opracowano genom chloroplastowy jarzębu pospolitego (*Sorbus aucuparia* L.), który był podstawą do szczegółowych analiz porównawczych. Warto wspomnieć, że osobnikiem wybranym do badań był w tym przypadku jarząb pospolity rosnący na Szkółce Leśnej Trzyszczyń Nadleśnictwa Żołędowo (RDLP Toruń).

ZMIANA ZE SKUTKIEM UBOCZNYM

Przeprowadzone badania potwierdziły, że trzy gatunki, które dotychczas traktowane były jako jarzęby (jarząb brekinia, jarząb mączny oraz jarząb nieszyplukowy) mają niewiele wspólnego z typowymi jarzębami (rodzaj *Sorbus sensu stricte*). Okazało się też, że rodzaje *Torminalis*, *Aria* i *Chamaemespilus* są ze sobą blisko spokrewnione, tworzą odrębną grupę taksonomiczną (powiązaną z rodzajem jabłoni), różniącą się znacznie na poziomie molekularnym od typowych jarzębów (powiązanych z rodzajem grusza). Potwierdziły się zatem sugestie, że jarząb brekinia faktycznie nie jest jarzębem, lecz gatunkiem reprezentującym inny rodzaj.

Proponujemy zatem, by odpowiednikiem łacińskiej nazwy gatunkowej *Torminalis glaberrima* (Gand.) Sennikov & Kurtto była polska nazwa „brekinia zwyczajna”. *Torminalis glaberrima* jest obecnie jedynym znanym przedstawicielem rodzaju *Torminalis*, dlatego nazwa gatunkowa „zwyczajna” wydaje się nam w pełni uzasadniona. Warto zwrócić uwagę, że zmiana nazwy gatunkowej z „jarząb brekinia” na „brekinia zwyczajna” powoduje też zmianę rodzaju nazwy z męskiego na żeński. Pozostaje jeszcze pytanie – co z tym brzękiem?

Jarosław Burczyk,
Sandra Jankowska-Wróblewska,
Bartosz Ulaszewski
Wydział Nauk Biologicznych UKW
w Bydgoszczy
Czesław Kozioł
Leśny Bank Genów Kostrzyca

CZESŁAW KOZIOŁ